

Walenty Poczta¹
Joanna Średzińska²

Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie
Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu
Poznań

Wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej (na przykładzie regionu FADN Wielkopolska i Śląsk)

Production, economic and financial results in individual agricultural holdings according to their economic size (basing on example of Wielkopolska and Śląsk FADN region)

Abstract. The aim of this paper is to assess the potential for production, economic and financial results of individual agricultural holdings in Wielkopolska and Śląsk FADN region when taking their economic size into consideration. The analysis shows that bigger holdings achieve definitely better economic results and are more competitive than small holdings.

Key words: agricultural holding, economic size, production and economic results, financial results

Synopsis. Celem artykułu jest ocena potencjału produkcyjnego oraz wyników produkcyjno-ekonomicznych i finansowych indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie FADN Wielkopolska i Śląsk, z uwzględnieniem ich wielkości ekonomicznej. Analiza pokazuje, że większe gospodarstwa osiągają zdecydowanie lepsze wyniki ekonomiczne i są bardziej konkurencyjne niż gospodarstwa małe.

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, wielkość ekonomiczna, wyniki produkcyjno-ekonomiczne, wyniki finansowe

Wstęp

W rolnictwie, podobnie jak w innych działach produkcji materialnej, istotą działalności gospodarczej jest produkcja. Jak pisze Grabowski [1998], żeby móc produkować w sposób ciągły konieczna jest wymiana wytwarzanych produktów na środki pieniężne oraz przeznaczanie ich na odtworzenie zużywanych w procesie produkcji czynników wytwórczych. Wymaga to sprawnego zarządzania, którego głównym elementem jest podejmowanie decyzji [Agrobiznes... 1996]. Działalność każdego producenta ma charakter celowy, co oznacza, że decyzje przez niego podejmowane podporządkowane są określonym celom [Heijman i in. 1997]. Aby cele te mogły być zrealizowane jak najpełniej, niezbędne jest posiadanie informacji na temat stanu zarządzanych jednostek. Najczęściej podstawę podejmowania decyzji dotyczących zarówno działalności bieżącej jak i przyszłej podmiotów gospodarczych stanowią wnioski, jakie wynikają z analizy ich wyników produkcyjno-ekonomicznych oraz finansowych [Gębska i Filipiak 2006]. Stąd też wskazane jest dokonywanie takich analiz dla jednostek

¹ Prof. dr hab., ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, tel. (061) 8487114, email: poczta@au.poznan.pl

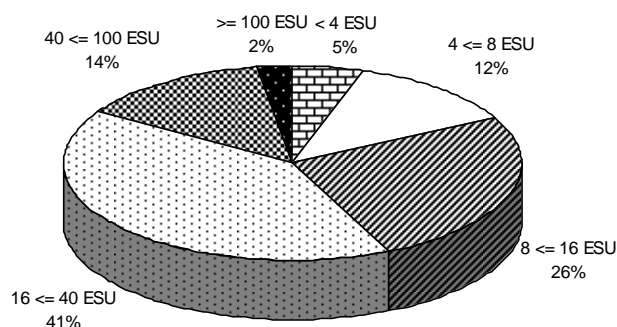
² Mgr, ul. Wojska Polskiego 28, 60-637 Poznań, tel. (061) 8487576, email: joakac@au.poznan.pl

sektora rolno-żywnościowego. Celem artykułu jest zbadanie sytuacji ekonomicznej indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie FADN Wielkopolska i Śląsk³.

Materiał i metoda

Dla dokonania analizy w artykule wykorzystano dane zgromadzone, a następnie przetworzone w ramach systemu „Polski FADN”, dotyczące sytuacji indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie FADN 790 Wielkopolska i Śląsk. Zakres czasowy objął rok 2005, natomiast badaną grupę stanowiło 3935 gospodarstw z omawianego regionu⁴, których wielkość ekonomiczna wynosiła co najmniej 2 ESU.

Jak twierdzi Augustyńska-Grzymek [2000] występuje duże zróżnicowanie gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej, dlatego też analizy dokonano dla klas tej wielkości stosowanych w typologii Unii Europejskiej. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest określana sumą standardowych nadwyżek bezpośrednich wszystkich działalności w nim występujących [Goraj 2000].

Źródło: pracowanie własne na podstawie: [Wyniki ... 2006].

Rysunek 1. Struktura gospodarstw w próbie FADN dla regionu Wielkopolska i Śląsk według ich wielkości ekonomicznej

Figure 1. Structure of farm holdings in the FADN sample for Wielkopolska and Śląsk region according to their economic size

Strukturę gospodarstw w próbie FADN dla regionu Wielkopolska i Śląsk według wielkości ekonomicznej przedstawiono na rysunku 1. Dla gospodarstw w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej przeprowadzono analizę potencjału produkcyjnego oraz zbadano wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe.

³ Region ten obejmuje obszar województw kujawsko-pomorskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego i opolskiego.

⁴ Jest to część próby reprezentatywnej dla regionu 790, liczącej 3957 gospodarstw rolnych. Zbiór nie jest w pełni reprezentatywny dla gospodarstw towarowych regionu, ponieważ nie uwzględniono gospodarstw osób prawnych [Wyniki... 2006].

Potencjał produkcyjny

Produkcja rolnicza, jak każda inna działalność gospodarcza, wymaga zastosowania określonych zasobów czynników produkcji. W rolnictwie czynniki te dzieli się na trzy główne grupy, tj. czynnik pracy, ziemi i kapitału. Jest to podział uproszczony⁵. Niemniej jednak dla potrzeb artykułu wystarczające jest zbadanie zasobów pracy, ziemi i kapitału, ich struktury oraz relacji pomiędzy tymi czynnikami. Są to bowiem elementy w dużej mierze determinujące możliwości rozwojowe rolnictwa [Poczta 2003].

Tabela 1. Wybrane dane dotyczące wyposażenia w czynniki produkcji indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie FADN Wielkopolska i Śląsk w 2005 roku według ich wielkości ekonomicznej

Table 1. Selected data concerning production means in the individual agricultural holdings in Wielkopolska and Śląsk FADN region in 2005 according to their economic size

Środki produkcji	Średnio w regionie	Bardzo małe < 4 ESU	Małe 4 <= 8 ESU	Średnio-małe 8 <= 16 ESU	Średnio-duże 16 <= 40 ESU	Duże 40 <= 100 ESU	Bardzo duże >= 100 ESU
Praca							
Nakład pracy ogółem (AWU)	1,698	1,140	1,430	1,776	2,145	3,011	10,062
Nakład pracy własnej, %	87,69	95,09	95,80	92,91	83,78	62,77	17,98
Nakład pracy najemnej, %	12,31	4,91	4,20	7,09	16,22	37,23	82,02
Ziemia							
Powierzchnia użytków rolnych, ha	20,1	7,6	11,2	18,9	33,3	68,6	329,7
Udział dodzierżawionych użytków rolnych, %	23,38	6,58	13,39	17,99	25,23	37,17	47,50
Grunty orne i plantacje trwałe, %	86,91	85,29	83,16	85,17	86,85	92,09	93,90
Trwałe użytki zielone, %	13,09	14,71	16,84	14,83	13,15	7,91	6,10
Kapitał							
Aktywa ogółem, zł	308079	130884	166201	308711	543120	1051958	3310350
Aktywa trwałe, %	82,47	87,05	84,63	82,78	81,91	80,08	76,21
Aktywa bieżące, %	17,54	12,95	15,37	17,22	18,08	19,92	23,79
Relacje między czynnikami produkcji							
Techniczne uzbrojenie pracy, zł/AWU	149622	99944	98356	143889	207411	279772	250736
Uzbrojenie ziemi, zł/ha	12640	14992	12558	13521	13360	12280	7652
Powierzchnia użytków rolnych na osobę pełnozatrudnioną, ha/AWU	11,84	6,67	7,83	10,64	15,52	22,78	32,77

Źródło: [Wyniki... 2006], obliczenia własne

⁵ Inni wyróżniają także czwarty czynnik: zarządzanie, czy też organizację [Fereniec 1997a].

Średnio w regionie Wielkopolska i Śląsk nakład pracy na gospodarstwo wynosi około 1,7 osoby pełnozatrudnionej (AWU⁶) (tab. 1). Zaobserwować można dużą rozpiętość nakładów pracy (od 1,1 do 10,1 AWU) pomiędzy gospodarstwami należącymi do różnych klas wielkości ekonomicznej. Należy jednak pamiętać, że gospodarstw o najwyższych nakładach pracy jest w strukturze próby tylko 16%⁷ (rys. 1), stąd też stosunkowo niska jest średnia dla regionu. Istotniejszym jest natomiast fakt, że im silniejsze ekonomicznie jest gospodarstwo, tym wyższy jest udział nakładów pracy najemnej w nakładach pracy ogółem. Udział ten jest wysoki zwłaszcza w przypadku gospodarstw o wielkości od 40 do 100 ESU (niespełna 40%) oraz powyżej 100 ESU (ponad 80%), natomiast przeciętnie dla całego regionu wynosi on około 12%⁸.

Także w przeciętnej powierzchni użytków rolnych uwidacznia się bardzo duże zróżnicowanie pomiędzy gospodarstwami należącymi do różnych klas wielkości ekonomicznej (powierzchnia ta wynosi od niespełna 8 do prawie 330 ha). Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa zauważyć można wyraźny wzrost udziału w użytkowanej powierzchni użytków dodzierżawionych (od niespełna 7 do prawie 48%). Nie występuje natomiast w badanym regionie duże zróżnicowanie pod względem struktury użytkowania gruntów w poszczególnych gospodarstwach. Różnice w tym zakresie wynikają często z odmiennych warunków naturalnych, a w ramach regionu warunki te są zbliżone (regiony FADN wyodrębnione są między innymi na podstawie podobieństwa warunków produkcji). Jedynie gospodarstwa duże i bardzo duże charakteryzują się dość wysokim udziałem gruntów ornych i plantacji trwałych w porównaniu z pozostałymi klasami gospodarstw.

W strukturze majątku gospodarstw w omawianym regionie dominują zdecydowanie aktywa trwałe (średnio dla regionu ponad 82% wartości). Przyczyn takiego stanu rzeczy upatrywać należy w specyficznych cechach sektora rolnego. Produkcja rolnicza wymaga zaangażowania dużej ilości środków trwałych, a ze względu na sezonowość produkcji utrudnione jest korzystanie z wypożyczonego sprzętu (zwiększone zapotrzebowanie na maszyny i urządzenia rolnicze w tym samym czasie we wszystkich gospodarstwach). Wysoki udział majątku trwałego ma zatem swoje korzystne skutki, między innymi uniezależnienie się od usługodawców. Należy sobie jednak zdawać sprawę także z negatywnych konsekwencji takiej struktury aktywów w postaci zmniejszenia elastyczności gospodarstwa czy też zwiększenia kosztów stałych. Udział majątku trwałego w sumie bilansowej jest wysoki w gospodarstwach wszystkich klas wielkości ekonomicznej, jednak im gospodarstwo silniejsze ekonomicznie, tym udział ten jest niższy, co świadczy między innymi o jego większych możliwościach reagowania na zmiany rynkowe oraz mniejszym unieruchomieniu majątku. Jest to zapewne spowodowane osłabieniem wpływu niepodzielności niektórych środków trwałych na ekonomikę gospodarstwa wraz ze wzrostem jego powierzchni i siły ekonomicznej⁹.

⁶ AWU (ang. Annual Work Unit) – jednostka przeliczeniowa pracy = 2200 godzin na rok.

⁷ Są to gospodarstwa o wielkości powyżej 40 ESU.

⁸ Jak wynika z wcześniejszych badań [Kaczmarek 2006a], region ten charakteryzuje się bardzo wysokim udziałem nakładów pracy własnej w nakładach ogółem w porównaniu z pozostałymi regionami FADN w Polsce. Analizując dane zawarte w tabeli 1 zauważyć można jednak, jak duże zróżnicowanie pod względem struktury nakładów pracy występuje pomiędzy gospodarstwami tego regionu.

⁹ Szerzej na temat niepodzielności środków trwałych w rolnictwie zob. [Agrobiznes... 1996] oraz [Kaczmarek 2006b].

Istotnymi cechami obrazującymi potencjał produkcyjny rolnictwa są także relacje między czynnikami produkcji [Poczta i Baer 2002], takie jak wartość środków trwałych przypadająca na jednego zatrudnionego czy na hektar użytków rolnych albo liczba użytków rolnych przypadająca na jednego zatrudnionego¹⁰. Wymienione relacje zostały obliczone dla regionu Wielkopolska i Śląsk. Wyraźną tendencją jest wzrost technicznego uzbrojenia pracy wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej badanych gospodarstw, co oznacza, że wartość aktywów trwałych rośnie w tych jednostkach szybciej niż zatrudnienie. Sytuacja taka przyczynia się do wzrostu wydajności pracy, co znajduje potwierdzenie w danych zestawionych w tabeli 2. Odwrotna tendencja ma miejsce w przypadku uzbrojenia ziemi, które dla jednostek silniejszych ekonomicznie jest niższe. Należy tu zwrócić uwagę na fakt jednoczesnego wzrostu dochodowości ziemi wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Wyższy wskaźnik nasycenia ziemi kapitałem nie musi być korzystniejszy, bowiem może on świadczyć o przeinwestowaniu, które prowadzi do pogorszenia efektywności wytwarzania. Znaczny wzrost dochodowości pracy wraz ze wzrostem ekonomicznej siły gospodarstwa jest spowodowany także większą liczbą użytków rolnych przypadających na jednego zatrudnionego w badanych gospodarstwach rolnych.

Wyniki produkcyjno-ekonomiczne

Wymogi gospodarki rynkowej, konkurencja międzynarodowa, akcesja do Unii Europejskiej, ale przede wszystkim oczekiwania przemysłu rolno-spożywczego i konsumentów sprawiają, że rosną wymagania nie tylko jakościowe, ale i efektywnościowe w odniesieniu do produkcji rolnej [Poczta i Wysocki 2000]. Stąd też w artykule podjęto problem poziomu efektywności wytwarzania w gospodarstwach rolnych badanego regionu w zależności od ich wielkości ekonomicznej.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że przeciętne gospodarstwa rolne regionu Wielkopolska i Śląsk nie wykazują znacznego zróżnicowania struktury produkcji. Nie można zatem na tej podstawie stwierdzić, jaki wpływ na wyniki produkcyjno-ekonomiczne i finansowe ma struktura wytwarzania. Możliwe jest natomiast zaobserwowanie zmniejszającego się udziału pozarolniczej produkcji wraz ze wzrostem siły ekonomicznej przeciętnego gospodarstwa. Może to świadczyć o korzyściach płynących z ekonomiki skali produkcji roślinnej i zwierzęcej w gospodarstwach większych i braku konieczności podejmowania innej produkcji. Widoczny jest także nieznaczny wzrost towarowości gospodarstw wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej.

Wydajność pracy mierzona zarówno wartością dodaną netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem jak i dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą (średnio w regionie wielkości te wynoszą odpowiednio około 19 tys. zł i 18 tys. zł) wykazuje dużo wyższy poziom w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie. Kołoszko-Chomentowska [2006] pisze, że parytet dochodowy osiągają gospodarstwa rozwojowe, o dużej skali produkcji, które wykazują powiązania rynkowe. Pogląd taki potwierdzają wyniki zawarte w tabeli 2: wzrost wielkości ekonomicznej i

¹⁰ Wojtasik [2006] za Kowalskim [1998] podaje, że zgodnie z zasadą harmonizacji wszystkie czynniki produkcji muszą pozostawać między sobą w odpowiedniej proporcji. Nadmiar jednego czynnika przy niedoborze innych prowadzi do niekorzystnych wyników produkcyjnych i zakłócenia procesu produkcyjnego.

towarowości produkcji wiązą się nierozdzielnie ze znacznym wzrostem dochodowości pracy. Niektóre przyczyny tego omówiono już wcześniej w niniejszym artykule.

Tabela 2. Struktura produkcji i wybrane wskaźniki efektywności wytwarzania w indywidualnych gospodarstwach rolnych w regionie FADN Wielkopolska i Śląsk w 2005 roku według ich wielkości ekonomicznej

Table 2. Structure of production and selected indicators of production efficiency in individual agricultural holdings in Wielkopolska and Śląsk FADN region in 2005 according to their economic size

Wskaźnik	Średnio w regionie	Bardzo małe < 4 ESU	Małe 4 <= 8 ESU	Średnio-małe 8 <= 16 ESU	Średnio-duże 16 <= 40 ESU	Duże 40 <= 100 ESU	Bardzo duże >= 100 ESU
Produkcja i jej struktura							
Wartość produkcji ogółem, zł	102404	26969	40600	99565	186346	420676	1949845
Produkcja roślinna, %	47,00	58,73	52,75	41,50	44,67	50,63	52,50
Produkcja zwierzęca, %	51,37	37,86	45,49	57,68	54,66	48,97	41,74
Pozostała produkcja, %	1,62	3,42	1,76	0,82	0,67	0,39	5,76
Przychody ze sprzedaży, zł	87853	22881	33225	84353	156758	372300	1833413
Wskaźnik towarowości ¹¹ , %	98,53	96,33	97,90	98,48	98,69	99,38	98,99
Mierniki efektywności produkcji							
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem, zł/AWU	18976	4248	7460	16922	28897	50177	71541
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą, zł/FWU	18014	3485	6849	16004	29438	65119	276764
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na hektar UR, zł/ha	1335	497	838	1397	1589	1794	1519
Rentowność aktywów, %	8,71	2,89	5,65	8,55	9,74	11,70	15,12
Wskaźnik opłacalności, %	122,81	101,63	112,50	123,47	127,49	131,44	125,08

Źródło: [Wyniki... 2006] i obliczenia własne

Zdaniem Klepackiego [2006] znaczenie obszaru ziemi w gospodarstwie rolnym dla wykorzystania efektów skali produkcji, obniżania kosztów produkcji i poprawy jakości produktów oraz konkurencyjności, a w związku z tym również dla kształtowania dochodu rodzin rolniczych, jest decydujące. Z prezentowanych badań także wynika, że im silniejsze ekonomicznie, a więc i większe obszary jest gospodarstwo, tym wyższą charakteryzuje się ono dochodowością pracy i ziemi. Jak wspomniano powyżej, niższe uzbrojenie ziemi nie prowadzi w badanych gospodarstwach do pogorszenia dochodowości ziemi, a występuje tendencja odwrotna.

Narzędziem oceny efektywności wykorzystania zasobów zaangażowanych w działalność jednostki gospodarczej jest wskaźnik rentowności aktywów, nazywany także

¹¹ Wskaźnik towarowości obliczono przez odniesienie wartości sprzedaży do wartości produkcji końcowej.

wskaźnikiem rentowności majątku [Nowak 2005]. Jednostki specyficznego sektora gospodarki narodowej, jakim jest rolnictwo, wykazują generalnie niską rentowność aktywów, co spowodowane jest dużym udziałem w sumie bilansowej składników majątku trwałego, których obrót jest dużo wolniejszy niż obrót środków obrotowych. Niemniej jednak zaobserwować można, na podstawie danych zestawionych w tabeli 2, że rentowność ta jest znacznie zróżnicowana w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Im silniejsza ekonomicznie jest jednostka, tym większy dochód przynoszą aktywa, a więc gospodarowanie nimi jest zdecydowanie bardziej efektywne.

Dla gospodarstw analizowanego regionu obliczono także wskaźnik opłacalności produkcji, czyli procentowy stosunek wartości produkcji do całkowitych kosztów produkcji [Fereniec i in. 1998]. Uzyskane wyniki wskazują na zdecydowanie wyższą efektywność gospodarowania w jednostkach większych, a więc i silniejszych.

Wyniki finansowe

Poza wynikami produkcyjno-ekonomicznymi duże znaczenie w analizie sytuacji podmiotów gospodarczych, w tym także gospodarstw rolnych, mają wyniki finansowe. Dla gospodarstw omawianego regionu FADN obliczono zatem wskaźniki z czterech podstawowych obszarów działalności jednostki, które podlegają analizie kondycji finansowej. Są to: płynność, zadłużenie, rentowność oraz efektywność zarządzania majątkiem [Gołaszewski i in. 2001].

Wskaźniki płynności umożliwiają ocenę zdolności jednostki do spłacania bieżących zobowiązań finansowych. Teoretycznie, jak twierdzi Bednarski [2002], im wyższe są te wskaźniki, tym lepszy stopień wypłacalności. Jednak zbyt wysoki poziom płynności może wskazywać na niedostatecznie efektywne wykorzystanie wolnych zasobów majątkowych. Niski poziom natomiast świadczy o trudnościach płatniczych przedsiębiorstwa, a niekiedy nawet o jego niewypłacalności. Dla gospodarstw rolnych charakterystyczna jest wysoka płynność spowodowana wieloma specyficznymi cechami rolnictwa, o czym wspomniano już wcześniej. Długi cykl produkcji i sezonowość (zwłaszcza odczuwalna w produkcji roślinnej) oraz, związane z nią, znaczne wahania cen zwiększają chęć przechowania części płodów rolnych w oczekiwaniu na korzystniejszą cenę. W przypadku gospodarstw nastawionych na produkcję zwierzęcą natomiast wielu producentów zużywa produkty roślinne w wewnętrznym obrocie produkcyjnym. Z danych zawartych w tabeli 3 wynika, że relatywnie niższym poziomem zapasów charakteryzują się gospodarstwa silniejsze ekonomicznie. Spowodowane jest to zapewne tym, że gospodarstwa te mają zdecydowanie silniejszą pozycję na rynku (mogą konkurować dużymi partiami jednorodnych produktów), a co za tym idzie ich możliwości negocjowania korzystniejszej ceny są o wiele większe niż gospodarstw małych. Stąd też w ich przypadku przechowywanie zapasów nie jest ekonomicznie uzasadnione, gdyż zwiększa niepotrzebnie koszty stałe. Ponadto można przypuszczać, że gospodarstwa te prowadzą produkcję opartą w większym stopniu o materiały pochodzenia rolniczego z zakupu.

Najbardziej syntetycznym wskaźnikiem poziomu zadłużenia przedsiębiorstwa jest wskaźnik ogólnego zadłużenia, którego wysoka wartość wskazuje na duże uzależnienie finansowe podmiotu. Z kolei niski jego poziom świadczy o niezależności finansowej przedsiębiorstwa [Nowak 2005]. Jak wynika z wcześniejszych badań [Kaczmarek 2006b], producenci rolni w Polsce nie charakteryzują się wysoką skłonnością do zadłużania

gospodarstwa. Na podstawie danych, które zestawiono w tabeli 3 można jednak stwierdzić, że jednostki silniejsze ekonomicznie wykazują skłonność do większego zadłużenia.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki finansowe indywidualnych gospodarstw rolnych w regionie FADN Wielkopolska i Śląsk w 2005 roku według ich wielkości ekonomicznej

Table 3. Selected financial indicators in individual agricultural holdings in Wielkopolska and Śląsk FADN region in 2005 according to their economic size

Wskaźnik	Średnio w regionie	Bardzo małe < 4 ESU	Małe 4 <= 8 ESU	Średnio-małe 8 <= 16 ESU	Średnio-duże 16 <= 40 ESU	Duże 40 <= 100 ESU	Bardzo duże >= 100 ESU
Płynność							
Wskaźnik bieżącej płynności finansowej	5,39	8,70	9,98	6,10	5,27	4,22	2,82
Wskaźnik szybkiej płynności finansowej	3,70	5,89	6,29	4,16	3,62	2,98	2,17
Zadłużenie							
Wskaźnik ogólnego zadłużenia, %	10,56	4,16	4,44	8,43	12,62	18,07	23,92
Wskaźnik zadłużenia długoterminowego, %	7,31	2,67	2,90	5,60	9,18	13,35	15,48
Rentowność ¹²							
Wskaźnik rentowności sprzedaży, %	30,54	16,52	28,24	31,30	33,75	33,05	27,31
Wskaźnik rentowności kapitału własnego, %	9,74	3,01	5,91	9,34	11,15	14,28	19,88
Rotacja							
Wskaźnik rotacji aktywów, obroty/rok	0,25	0,17	0,19	0,27	0,29	0,34	0,64
Wskaźnik rotacji zapasów, obroty/rok	4,07	3,74	3,24	4,40	4,49	5,57	10,43
Wskaźnik rotacji zobowiązań krótkoterminowych, obroty/rok	6,96	12,19	9,92	9,00	7,59	7,11	8,50
Wskaźnik rotacji zapasów, dni	89,76	97,55	112,81	82,97	81,33	65,57	35,01
Wskaźnik rotacji zobowiązań krótkoterminowych, dni	52,48	29,95	36,80	40,56	48,11	51,30	42,96

Źródło: [Wyniki... 2006] i obliczenia własne

¹² W artykule do obliczenia wskaźników rentowności wykorzystana została kategoria „dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego”. Należałoby jednak zachować pewną ostrożność w nazewnictwie wskaźników z tego obszaru analizy, ponieważ celem działalności gospodarstwa rolnego jest dochód rolniczy, a nie zysk [Fereniec 1997b]. Stąd też niektórzy autorzy twierdzą, iż nazwa wskaźnik rentowności nie jest tu właściwa. Do tej grupy wskaźników należy także wskaźnik rentowności aktywów. Kształtowanie się jego wartości przedstawiono już w tabeli 2 oraz zinterpretowano wcześniej.

Angażowanie kapitału obcego może być źródłem znacznej poprawy rentowności kapitału własnego dzięki wykorzystaniu dźwigni finansowej, a minimalizacja wskaźnika zadłużenia ogranicza tego typu możliwości [Wypych 2000], co potwierdzają niektóre badania¹³.

W badanych gospodarstwach wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej, a więc i jednocześnie poziomu ogólnego zadłużenia (od 4% dla gospodarstw bardzo małych do prawie 24% dla gospodarstw bardzo dużych), zauważyć można także wyraźny wzrost rentowności kapitału własnego (odpowiednio od 3% do prawie 20%). Podobną tendencję wykazuje wskaźnik rentowności sprzedaży. Jest to związane z ekonomiką skali, a więc osiąganiem przez najsilniejsze gospodarstwa niskich kosztów, a wysokich przychodów możliwych do uzyskania dzięki lepszej pozycji konkurencyjnej, co opisano wcześniej.

Ważnym czynnikiem wpływającym na sytuację finansową przedsiębiorstwa jest sprawność jego działalności. Podstawowym celem analizy sprawności finansowej jest ocena efektywności wykorzystania posiadanych zasobów, zarówno majątkowych jak i kapitałowych [Nowak 2005]. Na podstawie wartości obliczonych wskaźników rotacji zestawionych w tabeli 3 wysunąć można tezę, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa jest ono w stanie efektywniej gospodarować swoimi aktywami czy zapasami, gdyż ich obrót jest w jednostkach silnych ekonomicznie dużo szybszy. Gospodarstwa duże bardziej efektywnie zarządzają także zobowiązaniami krótkoterminowymi; są najbardziej sprawne w zakresie pozyskiwania kapitału krótkoterminowego (kredyt kupiecki), który jest najtańszym, bo nieoprocentowanym kredytem.

Podsumowanie i wnioski

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa można zaobserwować wyraźnie zwiększone zapotrzebowanie na zewnętrzne czynniki wytwórcze (wyższy udział nakładów pracy najemnej w nakładach pracy ogółem, wyższy udział dodzierzawionych użytków rolnych w użytkowanych gruntach, wyższy udział zobowiązań w sumie bilansowej).

Także relacje pomiędzy czynnikami produkcji różnią się znacznie w zależności od siły ekonomicznej jednostki. Im większe ekonomicznie gospodarstwo, tym wyższe jest techniczne uzbrojenie pracy, niższe nasycenie ziemi kapitałem oraz większa liczba użytków rolnych przypadająca na jednego zatrudnionego. Jak wynika z badań, najkorzystniejsze relacje występują w gospodarstwach większych, co zilustrowały zdecydowanie lepsze wskaźniki dochodowości pracy i ziemi w tych jednostkach. Również wartość wskaźnika opłacalności produkcji była wyższa w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie. Potwierdza to powszechny pogląd o korzystnym wpływie wzrostu skali produkcji na opłacalność wytwarzania¹⁴.

Negatywny wpływ specyficznych cech produkcji rolnej na wyniki finansowe okazuje się być zdecydowanie mniejszy w przypadku gospodarstw silnych ekonomicznie, które

¹³ Szerzej na ten temat zob. [Stulich 2006; Wojtyra 2006].

¹⁴ Szerzej na temat wpływu skali produkcji na dochód gospodarstwa rolnego zob. [Pocztta 2001]. Ponadto o zwiększaniu skali produkcji, które przyczynia się między innymi do obniżenia kosztów wytwarzania na przykładzie producentów trzody chlewnej pisze np. Pepliński [2006].

cechują się niższą nadpłynnością, bardziej korzystną strukturą kapitału, wpływającą na wyższą rentowność kapitału własnego, oraz lepszą sprawnością zarządzania zasobami majątkowymi i kapitałowymi.

Spis literatury

- Agrobiznes. Tom 2: Mikroekonomia. [1996]. A. Woś (red.). Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Augustyńska-Grzymek I. i in. [2000]: Metodyka liczenia nadwyżki bezpośredniej i zasady typologii gospodarstw rolniczych. FAPA, Warszawa.
- Bednarski L. [2002]: Analiza finansowa w przedsiębiorstwie. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Fereniec J. [1997a]: Zarys ekonomiki i organizacji rolnictwa. Cz. 1. Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, Siedlce.
- Fereniec J. [1997b]: Zarys ekonomiki i organizacji rolnictwa. Cz. 2. Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, Siedlce.
- Fereniec J., Kołoszko-Chomentowska Z., Marcysiak A., Nawrocki T., Niewęłowski M., Soczewka I., Szarek S. [1998]: Praktyczne zastosowanie wyników badań w ekonomice i organizacji gospodarstw rolniczych oraz taksacji rolniczej. Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna w Siedlcach, Siedlce.
- Finanse przedsiębiorstwa z elementami zarządzania i analizy. [2000]. M. Wypych (red.). Absolwent, Łódź.
- Gębska M., Filipiak T. [2006]: Podstawy ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Gołaszewski P., Urbanek P., Walińska E. [2001]: Analiza sprawozdań finansowych. Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Łódź.
- Goraj L. [2000]: Sieć danych rachunkowości gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej (FADN). Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA), Warszawa.
- Grabowski S. [1998]: Ekonomika gospodarki żywnościowej. Wydawnictwo Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu i Administracji, Warszawa.
- Hejman W., Krzyżanowska Z., Gędek S., Kowalski Z. [1997]: Ekonomika rolnictwa. Zarys teorii. Fundacja Rozwój SGGW, Warszawa.
- Kaczmarek J. [2006a]: Zróżnicowanie regionalne potencjału produkcyjnego oraz wyników produkcyjno-ekonomicznych indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem wybranych typów rolniczych (na podstawie FADN). *Problemy rolnictwa światowego* tom XV.
- Kaczmarek J. [2006b]: Zróżnicowanie regionalne sytuacji finansowej indywidualnych gospodarstw rolnych w Polsce z uwzględnieniem wybranych typów rolniczych (na podstawie FADN). *Roczniki Naukowe SERiA* tom VIII, zeszyt 1.
- Klepcki B. [2006]: Tendencje zmian w zatrudnieniu i liczbie gospodarstw o zróżnicowanym obszarze w państwach Unii Europejskiej w latach 1990-2003. *Roczniki Naukowe SERiA* tom VIII, zeszyt 4.
- Kołoszko-Chomentowska [2006]: Efektywność wykorzystania zasobów pracy w gospodarstwach towarowych. *Roczniki Naukowe SERiA* tom VIII, zeszyt 1.
- Kowalski A. [1998]: Czynniki produkcji w agrobiznesie. Encyklopedia agrobiznesu. Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Nowak E. [2005]: Analiza sprawozdań finansowych. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Pepliński [2006]: Skala produkcji jako determinanta konkurencyjności producentów trzody chlewnej. [W:] Konkurencyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej. B. Grzybowska (red.). Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Poczta W. [2001]: Sytuacja konkurencyjna polskich gospodarstw rolnych w aspekcie integracji z Unią Europejską. *Roczniki Naukowe SERiA* tom III, zeszyt 5.
- Poczta W. [2003]: Rolnictwo polskie w przededniu integracji z Unią Europejską. Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu, Poznań.
- Poczta W., Baer A. [2002]: Zróżnicowanie regionalne w krajach Europy Środkowo-Wschodniej kandydujących do Unii Europejskiej. [W:] Zróżnicowanie regionalne gospodarki żywnościowej w Polsce w procesie integracji z Unią Europejską. Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Poznaniu, Poznań.
- Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Wielkopolsce. [2000]. W. Poczta i F. Wysoki (red.). Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, Poznań.
- Stulich R. [2006]: Wpływ dźwigni finansowej na rentowność kapitału własnego w spółkach akcyjnych Indykpol i Ekodrob. [W:] Konkurencyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej. B. Grzybowska (red.). Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.

- Wojtasik B. [2006]: Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych w Polsce. *Roczniki Naukowe SERIA* tom VIII, zeszyt 5.
- Wojtyra B. [2006]: Struktura kapitału a rentowność wybranych grup gospodarstw rolnych. [W:] *Konkurencyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej*. B. Grzybowska (red.). Zakład Poligraficzny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2005 r. Wyniki z regionu FADN 790 Wielkopolska i Śląsk. [2006]. IERiGŻ, Warszawa.